

Were parameterized macroprudential impact factors on the financial risks of the banking systems for the purposes of analytical models building to identify manifestations of crisis.

Key words: *macroprudential indicators, financial and economic crises, approach based on the regression analysis, signals method, probabilistic approach.*

Мних Євген Володимирович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансового аналізу і контролю Київського національного торговельно-економічного університету (КНТЕУ).

Белякова Вікторія Павлівна – кандидат економічних наук, асистент кафедри фінансового аналізу і контролю Київського національного торговельно-економічного університету (КНТЕУ).

УДК 336.77:366.2(477)

О. А. Шаповал

ІНСТРУМЕНТИ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКУ БАНКІВСЬКОГО СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ

Досліджено інструменти мінімізації кредитного та операційного ризиків, які використовуються в процесі споживчого кредитування. Інструменти класифіковано залежно від рівнів управління та механізму впливу самого інструменту. Розглянуто роль держави в управлінні ризиком споживчого кредитування на рівні банківської системи.

Ключові слова: *споживчий кредит, кредитний ризик, операційний ризик, кредитний портфель, аналіз кредитоспроможності, гарантія, контроль, страхування, диверсифікація, концентрація, ліміт, моніторинг, резерв, Базельський комітет, ліцензування, банківський нагляд.*

Постановка проблеми. У процесі споживчого кредитування банк повинен визначити один із можливих варіантів поточного регулювання ризику споживчого кредитування: уникнення, прийняття або використання інструментів зниження його рівня. Крім того, обрана стратегія регулювання ризику позичальника повинна бути узгоджена зі стратегічною метою функціонування банку та цілями його кредитної діяльності. Оскільки споживче кредитування має свою специфіку прояву, необхідно більш детально розглянути метод зниження рівня ризику стосовно даного виду діяльності. Розгляд саме

© О. А. Шаповал, 2014

цього методу є необхідним, зважаючи на те, що інші два методи є доволі простими і полягають у прийнятті ризику або відмові від нього.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. У зарубіжній та вітчизняній науковій літературі накопичено значний обсяг досліджень щодо розв'язання проблем управління кредитним та операційним ризиками. У розвиток теоретичної бази з цих питань значний внесок зробили науковці: Г. М. Азаренкова, В. Я. Вовк, О. С. Дмитров, В. В. Коваленко, О. Г. Коренева, В. В. Крилова, О. І. Лаврушин, Н. І. Валенцева, В. І. Міщенко, А. М. Мороз, С. В. Науменкова, Л. О. Примостка, Н. Г. Слав'янська, О. М. Тридід, Н. П. Шульга та інші. Разом з цим потребують додаткового вивчення інструменти мінімізації кредитного та операційного ризиків, що використовуються у процесі споживчого кредитування.

Формулювання мети статті та завдань. Метою статті є дослідження і систематизація інструментів мінімізації кредитного та операційного ризиків, які використовуються в процесі споживчого кредитування.

Виклад основного матеріалу. Інструменти, що використовуються для мінімізації ризику, доцільно розглядати у розрізі кредитного та операційного ризиків, причому, якщо кредитний ризик розглядається на рівні окремої позики та пулу таких позик, то операційний ризик – на рівні джерел його виникнення.

Інструменти мінімізації кредитного ризику розподіляються на три групи:

- внутрішньобанківські (інструменти розробляються та використовуються самою банківською установою);
- міжбанківські (інструменти розробляються групою банків для того, щоб спільними зусиллями зменшити ризик);
- державні (інструменти управління кредитним ризиком з боку державних органів шляхом встановлення нормативних значень певних показників).

Як бачимо регулювання кредитного ризику споживчого кредитування здійснюється на макро-, мезо- та мікрорівнях.

У свою чергу, внутрішньобанківські інструменти мінімізації кредитного ризику розподіляються на дві групи: превентивні та компенсаційні.

До інструментів превентивної дії належать такі, що дозволяють знизити ймовірність реалізації кредитного ризику, компенсаційні інструменти дозволяють банку зменшити масштаб втрат, у випадку його реалізації.

До інструментів превентивної дії, що застосовуються для мінімізації кредитного ризику в процесі споживчого кредитування належать:

1. Організаційні інструменти, які являють собою формування ефективної організаційної структури та ретельний добір персоналу для забезпечення

чіткого кредитного процесу в банку з дотриманням всіх внутрішніх нормативних актів, що регулюють відносини позичальника і кредитора.

2. Інформаційні інструменти полягають у наданні банками споживачам всієї необхідної інформації про умови кредиту (суму, строк, можливу мету використання, тип процентної ставки) та його сукупну вартість, а також консультації клієнта стосовно переваг та недоліків обраної схеми кредитування.

3. Аналіз кредитоспроможності позичальника є чи не одним із найбільш ефективних інструментів протидії виникненню кредитного ризику. Методологія оцінки кредитоспроможності базується як на визначенні фінансових (кількісних), так і нефінансових (якісних) критеріїв, що можуть тією чи іншою мірою вплинути на виконання позичальником своїх зобов'язань за кредитом.

4. Гарантія та поручительство. Гарантією є зобов'язання банку, юридичної особи або страхової організації виконання боржником свого обов'язку перед кредитором, що оформлюється гарантійним листом [1]. Головною відмінністю між ними є те, що боржник і поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники, тобто поручитель виконує своє зобов'язання за договором поруки, а не зобов'язання боржника за основним договором.

5. Лімітування одного позичальника дозволяє плановано регулювати і відслідковувати якість кредитного портфеля банку, його динаміку і структуру, обмежувати обсяг операцій з одним позичальником. У результаті цього реалізація будь-якої одиначної кредитної угоди підпорядковується загальним правилам і вимогам, продиктованим лімітуванням ризикових позицій [3, с. 78].

У випадку, якщо позичальник не виконує свої зобов'язання, банк має інструменти компенсації збитків:

1. Структурування кредиту – розробка умов кредитного договору за типовими або індивідуальними умовами з метою отримання банком прибутку за одночасної мінімізації кредитного ризику. При розробці договору споживчого кредитування особлива увага звертається на такі його параметри: термін кредитування, процентна ставка за користування кредитом, цільове призначення кредиту.

2. Реструктуризація заборгованості, що полягає у перегляді кредитного договору з метою встановлення більш сприятливих умов для виконання позичальником своїх зобов'язань. Найбільш поширеними заходами реструктуризації заборгованості боржника є: пролонгація кредиту; надання відстрочки на виплату кредиту; списання суми штрафів та неустойки; перекредитування, тобто погашення проблемного кредиту за рахунок нового кредиту, виданого на пільгових умовах; зміна схеми кредитування; зниження відсоткової ставки за кредитом. Цим інструментом банк користується не часто, адже у такий спосіб визнає неефективність своєї кредитної політики.

3. Неустойка одночасно служить стимулом для позичальника не ухилятися від виконання своїх зобов'язань і не збільшувати свій борг.

4. Страхування індивідуального кредитного ризику споживчого кредитування здійснюється страховою компанією та направлене на мінімізацію ризику настання неплатоспроможності позичальників за програмою споживчого кредитування.

5. Стягнення заборгованості – процедура, яка застосовується банком для захисту своїх інтересів у випадку, коли позичальник систематично не виконує свої зобов'язання, а кредит не був застрахованим.

Управління портфельним кредитним ризиком при споживчому кредитуванні потребує від банку використання інших інструментів, які дозволяють управляти не кожним окремим кредитом, а портфелем таких кредитів:

1. Диверсифікація кредитного підпортфеля споживчих кредитів полягає у розміщенні кредитних ресурсів за декількома напрямками серед широкого кола позичальників, що відрізняються між собою родом діяльності, віком, географічним регіоном проживання. [4, с. 373-374].

2. Концентрація є інструментом протилежним за економічним змістом диверсифікації і полягає у зосередженні діяльності банку в певних галузях, регіонах, наданні певних видів кредитів.

3. Лімітування є інструментом, що не допускає надмірної концентрації або диверсифікації кредитного портфелю. Ліміт – вставлена у абсолютних граничних величинах (сума кредиту) або у відносних показниках (коефіцієнти, індекси) максимально допустима величина наданих кредитів. Встановлення лімітів кредитування забезпечує контрольоване формування кредитного портфелю із заданими параметрами ризику, дохідності та ліквідності.

Погіршення якості підпортфелю споживчих кредитів вимагає від банку застосування інструментів для компенсації негативних наслідків.

1. Резервування – інструмент, що використовується для компенсації банком втрат, які виникають внаслідок неповернення позичальником кредитів у повному обсязі або частини, шляхом попередньої акумуляції частини коштів із кожного виданого кредиту [2]. Створення резервів на покриття можливих втрат розглядається Базельським комітетом з банківського нагляду як один із найважливіших методів підвищення надійності банків та використовується як обов'язкова норма на рівні банківської системи.

2. Страхування кредитного ризику портфелю споживчих кредитів, на відміну від страхування індивідуального кредитного ризику може проводитись тільки у формі делькредерного страхування. У даному випадку банком страхується відповідальність всіх позичальників або групи позичальників.

3. Контроль за кредитним ризиком на рівні підпортфелю споживчих кредитів проявляється у контролі за якістю підпортфеля споживчих кредитів.

4. Ліквідація неякісних активів – найменш прийнятний для банку інструмент. Ліквідація неякісних активів відбувається шляхом продажу їх до колекторських компаній. Це надає банку можливість вивільнити резерви та підвищити якість кредитного портфелю, проте вимагає продажу заборгованості зі значним дисконтом (порядку 90%).

Лімітування та резервування відносяться до тих інструментів, які застосовується як на рівні банку, так і на рівні банківської системи. Ліміти та норми резервування встановлюються центральними банками країн (у окремих випадках міністерством фінансів або незалежним агентством) переважно з урахуванням вимог Базельського комітету з банківського нагляду. Головною метою регулювання банківської сфери з боку держави є підвищення рівня надійності, стабільності банківської системи в цілому та захист інтересів кредиторів і вкладників.

Окрім лімітування та резервування до інструментів мінімізації кредитного ризику на рівні банківської системи також належать ліцензування банків та зміна облікової ставки.

Ліцензуванням є надання офіційного дозволу на проведення певного переліку операцій, серед яких є суто банківська – розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик.

Облікова ставка є інструментом грошово-кредитної політики, що слугує своєрідним орієнтиром рівня ринкових ставок у країні, а отже й рівня ставок за споживчими кредитами. Підвищення або зниження облікової ставки центрального банку означає відповідно посилення або пом'якшення грошово-кредитної політики.

Для забезпечення дотримання банками нормативів та законодавства відповідної країни, Центральний банк або інший орган нагляду здійснює нагляд за діяльністю комерційних банків. Банківський нагляд являє собою систему періодичних контрольних дій зі спостереження за встановленими для банку умовами та проводиться відповідно до Основних принципів ефективного банківського нагляду, розроблених Базельським комітетом з питань банківського нагляду. На мезорівні мінімізація кредитного ризику здійснюється за допомогою бюро кредитних історій, що створюються та функціонують з метою забезпечення надійного функціонування кредитного ринку та стабільності банківської системи.

Управління операційними ризиками є складним процесом, який кожен банк змушений здійснювати відповідно до специфіки своєї роботи, ґрунтуючись на міжнародних стандартах, нормативних актах центрального банку, і прагнути як до їх мінімізації, так і попередження.

Особливістю операційного ризику є поєднання в собі певної сукупності ризиків, які його й формують. Тому мінімізація операційного ризику при

споживчому кредитуванні полягає у застосуванні групи інструментів, серед яких одні можуть бути використані по відношенню тільки до окремого виду операційного ризику, а інші до кожного з видів.

Регулювання операційного ризику споживчого кредитування здійснюється на макро- і мікрорівні. У свою чергу, внутрішньобанківські інструменти мінімізації операційного ризику діляться на дві групи: превентивні та компенсаційні.

Ідентифікація, моніторинг, розподіл ймовірності збитків, аналіз впроваджуваних нововведень, аудиторські перевірки, банківський нагляд, страхування і резервування відносять саме до тих інструментів, використання яких є ефективним заходом щодо всіх видів операційного ризику.

Для ідентифікації, систематизації та аналізу операційного ризику на першому етапі необхідно скласти карту процесів банку. На другому етапі виокремлені процеси розглядаються з точки зору впливу на них факторів операційного ризику за окремими видами. Виявлені фактори аналізуються за якістю, кількістю, унікальністю, масштабом втрат. Наступним етапом є виявлення наслідків реалізації ризикових подій [5, с. 193]. Отримані результати мають бути оформлені у вигляді реєстру / бази ризиків, що має певну структуру.

Аналіз факторів операційного ризику та їх реєстр дозволяють сформувати набір ключових індикаторів операційного ризику, які дозволяють відслідковувати і прогнозувати операційні події з метою запобігання можливих втрат при реалізації ризику. Ключові індикатори являють собою відносні показники, які теоретично або емпірично пов'язані з рівнем операційного ризику організації та якісно характеризують тенденцію зміни рівня ризику.

Часто з метою уникнення операційного ризиків банк переглядає процес здійснення тих чи інших операцій споживчого кредитування змінюючи певні процедури, програмне та апаратне забезпечення тощо. Такі зміни можуть призвести до прояву нових форм операційного ризику, тому, проводячи будь-які нововведення, відповідальні службовці банку повинні аналізувати вплив цих змін на роботу підрозділу та вжити заходи для усунення їх негативного прояву.

Мінімізувати вплив операційного ризику на діяльність банку можна й шляхом його передачі – за допомогою страхування, що рекомендується Базельським комітетом в рамках удосконаленої методики вимірювання операційних ризиків.

До інструментів, що рекомендуються Базельським комітетом з питань банківського нагляду належить також створення резерву капіталу на покриття операційного ризику. Використання цього інструменту може бути ініційоване як самим банком, так і центральним банком як інструмент регулювання

рівня операційного ризику на рівні банківської системи. Крім того, для регулювання рівня операційного ризику на рівні банківської системи, Центральний банк здійснює нагляд за діяльністю банку.

Оцінити успішність та достатність заходів з мінімізації операційного ризику, вказати на невідповідність існуючої практики вимогам регулюючих органів і законодавства, вказати на прогалини в контролі дозволить проведення регулярних внутрішніх і зовнішніх аудиторських перевірок на предмет зниження рівня операційного ризику.

Домінантну роль у формуванні факторів виникнення операційних ризиків банку при споживчому кредитуванні грають його співробітники. Мінімізації цього виду операційного ризику допоможе: запровадження навчання персоналу; ведення оцінки ризиків з боку самих співробітників за допомогою самоперевірки та оціночних листів; обмеження прав доступу до інформації; лімітування повноважень; аналіз хронометражу надання послуг клієнту; додатковий контроль, що включає в себе подвійне введення даних та контроль виправлень; автоматизація одноманітних щоденних процесів.

Автоматизація багатьох операцій у процесі споживчого кредитування, яка спостерігається останнім часом, призвела до зменшення помилок з боку персоналу й одночасно підвищила залежність банку від стабільного функціонування ІТ-сервісу. Тому в час превалювання інформаційних технологій, першочерговим завданням є забезпечення стабільності функціонування інформаційно-технологічної системи шляхом тестування обладнання, перевірки систем на сумісність; використання дзеркального серверу та створення резервних копій даних з метою недопущення їх втрати; створення системи резервних каналів зв'язку.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Споживче кредитування в банку – це перш за все сукупність взаємопов'язаних процесів, кожен з яких поділяється на певну сукупність операцій. Завданням керівництва банку у рамках споживчого кредитування є побудова ефективного процесу з ефективним розподілом функцій та повноважень між відповідальними особами. Коректна побудова такого процесу являє собою складне завдання. Задля зниження ймовірності прояву ризику процесів існує ряд інструментів, серед яких: запровадження процесного підходу системи управління ризиками; забезпечення взаємозамінюваності співробітників на всіх ділянках роботи і цим самим забезпечення універсальності працівників відділу; перерозподіл навантаження і відповідальності службовців підрозділу; підтримка в актуальній формі бази законодавства країни та оперативне відслідковування змін у ньому; реінженіринг бізнес процесу «Кредитування. Споживчий кредит».

Крім внутрішніх операційних ризиків, банки наражаються на небезпеку викрадення даних ззовні. В процесі споживчого кредитування відповідаль-

ний співробітник отримує особисту інформацію (паспортні дані, справку про доходи тощо) від клієнта банку і у разі викрадення цієї інформації зовнішній операційний ризик перейде у репутаційний. Для уникнення таких ситуацій, нормальною практикою для банку повинно бути використання криптозахисту подібної інформації.

Отже, комплексний ризик споживчого кредитування є складним багатоаспектним і багатокомпонентним ризиком, управляти яким необхідно за допомогою широкого спектра інструментів, які використовуються в симбіозі на різних рівнях і з різними цілями. Такий перелік інструментів також не може не свідчити про серйозність наслідків реалізації даного виду ризику в банку.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями: Положення, затверджене постановою Правління НБУ від 25.01.2012 р. № 23. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12>.
3. Костюченко Н. С. Анализ кредитных рисков / Н. С. Костюченко. – СПб. : ИТД«Скифия», 2010. – 440 с.
4. Міщенко В. І. Банківські операції: підручник / В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янська, О. Г. Коренева. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2007. – 796 с.
5. Сытин Ф. М. Построение комплексной системы управления операционными рисками в коммерческом банке / Ф. М. Сытин, Е. В. Каяшева // Управление финансовыми рисками. – 2010. – № 03 (23). – С. 184–194.

Шаповал А.А.

Інструменти мінімізації ризику банківського потребителського кредитування

Исследованы инструменты минимизации кредитного и операционного рисков, которые используются в процессе потребителського кредитування. Инструменты классифицированы в зависимости от уровней управления и механизма влияния самого инструмента. Рассмотрена роль государства в управление риском потребителського кредитування на уровне банковской системы.

Ключевые слова: *потребителський кредит, кредитний ризик, операційний ризик, кредитний портфель, анализ кредитоспособности, гарантія, контроль, страхование, диверсифікація, концентрація, ліміт, моніторинг, резерв, Банківський комітет, ліцензування, банківський надзор.*

Shapoval O.A.

The risk of bank consumer lending minimization tools

Examined credit and operational risks minimization tools, which are used in the process of consumer lending. Tools are classified according to the levels of control and instrument's influence mechanism. The article also examined the role of the state in

managing credit and operational risks at the level of the banking system.

Key words: *consumer credit, credit risk, operational risk, credit portfolio, credit capacity, guarantee, control, insurance, diversification, concentration, limit, monitoring, reserv, Basel Committee, licensing, banking supervision.*

Шаповал Олексій Андрійович – економіст Департаменту з управління валютним резервом та здійснення операцій на відкритому ринку Національного банку України.

УДК 336.745(075)

С. М. Новак

ВОЛАТИЛЬНІСТЬ ТА ЕЛАСТИЧНІСТЬ ОБМІННИХ КУРСІВ АУТРАЙТ

На підставі аналізу механізму синтезу валютних операцій на умовах аутрайт з двох протилежних депозитів валют конверсії та операцій спот отримані рівняння еластичності і волатильності курсів аутрайт.

Ключові слова: *валютний ринок, конверсії аутрайт, еластичність і волатильність*

Постановка проблеми. Угоди аутрайт – це угоди про конверсійну операцію з датою валютування на рівний спот. За даними Банку міжнародних розрахунків [1], питома частка операцій аутрайт становить близько 37% (1,49 трильйона доларів США) від обсягу світового валютного ринку. Однак в Україні ринок операцій аутрайт практично відсутній [3; 6], що призводить до суттєвих прогалин у теорії і практиці застосування валютних конверсій на умовах аутрайт, тому дослідження в цій галузі є, безумовно, актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що у вітчизняній літературі, в силу відсутності реальної практики використання операцій аутрайт, ці питання висвітлені недостатньо повно. Як правило, дослідження розглядають угоди аутрайт з точки зору хеджування валютних ризиків [7] або технології укладання угод [2; 5]. Що ж до вивчення динаміки курсів аутрайт і її імовірнісних показників необхідних для практичного застосування угод аутрайт, то вітчизняні дослідники не приділяють цьому питанню належної уваги.

© С. М. Новак, 2014